

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ІДІОСТИЛЮ ПИСЬМЕННИКІВ

Для позначення сукупності характерних мовних рис творчості певного письменника в сучасній лінгвістиці вживають терміни «ідіостиль», «ідіолект», «індивідуальний стиль». Терміни «ідіостиль» та «індивідуальний стиль» часто вживаються як аналоги й тісно пов'язані з такими поняттями як світобачення письменника, мовна особистість, мовна картина світу, індивідуальний мовосвіт (С. Єрмоленко, Л. Пустовіт, І. Голубовська, В. Бибик, С. Жаботинська, Ю. Караулов, І. Степанченко, В. Дроздовський). З ідіолектом тісно пов'язаний індивідуальний стиль або ідіостиль – система змістовних і формальних лінгвістичних характеристик, властивих творам окремого автора. Він показує унікальність авторського способу мовного висловлення у творах.

У загальному розумінні ідіостиль – це сукупність глибинних механізмів створення текстового простору певним автором, які відрізняють його від інших. У більш вузькому значенні ідіостиль пов'язаний із системою мовностилістичних засобів, характерних для творчої манери певної мовної особистості. Таку думку поділяють В. Виноградов, Р. Якобсон, М. Бахтін, Б. Ейхенбаум, В. Жирмунський, Ю. Караулов, А. Жовківський, В. Григор'єв та інші.

Незважаючи на те, що завдання словесного твору в значній своїй частині були сформульовані ще на зорі філології як науки, питання теорії художнього мовлення викликають і сьогодні серйозні дискусії. При вивченні літературного мовлення часто поза увагою лишалися його специфічні естетичні якості. Формально-граматичний та історико-діалектичний напрямки, що переважали в науці на початку 20-го століття, не змогли охопити поняття художнього мовлення в усій його різноманітності. Лише в середині 20-х років намітився загальний поворот до проблеми семантики й соціології мовлення та почалося активне дослідження мовлення письменника, яке започаткували ще В. Гумбольдт та О. О. Потебня. І хоча останнім часом художньому тексту приділяється багато уваги в сучасних теоріях лінгвістики, ще чимало питань, пов'язаних з ним, залишається дискусійними й сьогодні. Так, саме поняття «ідіостиль» є досить розпливчастим у зв'язку з тим, що цим терміном позначають різні об'єкти вивчення: адекватність висловлювання думки вербальними засобами,

індивідуальну характеристику манери письменника, техніку письмового викладення і т. ін.

Існують різні дефініції цього поняття. Наприклад, у «Словнику лінгвістичних термінів» О. С. Ахманової у статті «стиль» можна прочитати, що стиль є невід'ємним явищем мови, а його наявність у мовленні не актуалізується: «Один з диференційних різновидів мови, тобто мовна підсистема зі своєрідним словником, фразеологічними сполученнями, зворотами та конструкціями, яка відрізняється від інших різновидів в основному експресивно-оцінними властивостями елементів, що її складають, і яка звичайно пов'язана з певними сферами використання мови» [1, с. 453]. В. В. Одінцов, навпаки, вважає, що стиль є категорією мовлення, де першорядними є синтаксичні особливості: «стилями звичайно називають особливу побудову речення, яка притаманна кожному письменнику, подібно до тієї незмінної форми, в яку він виливає всі думки, які хоче висловити» [4, с. 37]. В. В. Виноградов теж відносить стиль до мовленнєвої субстанції, але, на відміну від В. В. Одінцова, шукає й знаходить в ній вже всі мовні рівні, а не лише один синтаксичний: індивідуальний стиль – це «система естетично – творчого підбору, осмислення і розташування різних мовних елементів» [3, с. 135]. Ш. Баллі, поєднуючи мову з мовленням, називав основою стилю «внутрішні мовні фактори, які по-різному проявляються у кожного письменника залежно від епохи, напрямку, жанру і таланту» [2, с. 11]. Отже, поняттям стиль є вибір певного ряду мовних норм, характерних засобів художньої виразності, які виявлятимуть авторське бачення і розуміння дійсності в творі; граничне узагальнення подібних формальних і змістовних особливостей, характерних рис в різних творах.

Поняття «індивідуальний стиль» застосовують до стилю майстра слова. Мовна особистість майстрів слова, їх ідіостиль охоплюється: мовою їх творів; ставленням до мови як до суспільного історико-культурного явища; використанням мовних різновидів у комунікативних ситуаціях. Складовою ідіостиллю є ідіолект письменника. Термін ідіолект (від грець. *idio* – свій, своєрідний, особливий; *lect* – мова) створено за моделлю терміна «діалект» для позначення індивідуального варіювання мовлення. Розмежовуючи поняття ідіостиллю і ідіолекту, варто зазначити, що під ідіолектом певного автора розуміється вся сукупність створених ним текстів у хронологічній послідовності. Під ідіостилем мається на увазі сукупність текстопороджуючих домінант і констант певного автора, які визначили появу цих текстів саме в такій послідовності [4, с. 44].

Отже, формування ідіолекту окремого індивідуума зумовлюється особливостями внутрішнього світу, особистої свідомості, життєвого досвіду, світогляду, індивідуальної мовної практики. Ідіолект – це не стільки відмінні риси мови, скільки вся сукупність мовленнєвих засобів індивіда.

Досліджуючи ідіолект, варто згадати і про часові зміни. З часом мовлення індивідууму під впливом різних факторів змінюється і письменник не є винятком. Крім того, мовлення письменника може змінюватися від одного твору до іншого. Таким чином ідіолект можна досліджувати як в синхронії, так і в діяхронії, вивчаючи зміни і варіації індивідуального мовленнєвого стилю у творах автора, написаних у різні періоди.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ахманова, О. С. Словарь лингвистических терминов [Текст] / О. С. Ахманова. – М. : Советская энциклопедия, 1966. – 608 с.
2. Балли, Ш. Французская стилистика [Текст] / Ш. Балли. – М. : Издательство иностранная литература, 1961. – 394 с.
3. Виноградов, В. В. Стилистика. Теория поэтической речи. Поэтика [Текст] / В. В. Виноградов. – М. : Наука, 1963. – 255 с.
4. Одинцов, В. В. Стилистика текста [Текст] / В. В. Одинцов. – М. : Наука, 1980. – 264 с.